

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А
ТЕСТ-ОПИТУВАЛЬНИК "ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ"
(В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко)

Тест-опитувальник "Задоволеність шлюбом" призначений для експрес-діагностики ступеня задоволеності шлюбом, а також ступеня узгодженості-неузгодженості задоволеності шлюбом конкретної подружньої пари. Опитувальник може застосовуватися індивідуально в консультативній практиці і масово для з'ясування задоволеності шлюбом тієї чи іншої соціальної групи.

Опитувальник є одновимірною шкалою, що складається з 24 тверджень, які належать до різних сфер: сприйняття себе і партнера, думки, оцінки, установки тощо. Кожному твердженню відповідають три варіанти відповіді.

Інструкція опитуваному. Уважно читайте кожне твердження і вибирайте один з трьох запропонованих варіантів відповідей. Намагайтеся уникати проміжних відповідей типу "важко сказати", "важко відповісти".

Текст опитувальника

1. Коли люди живуть так близько, як це спостерігається в сімейному житті, вони неминуче втрачають взаєморозуміння і гостроту сприйняття іншої людини:
 - а) правильно;
 - б) важко сказати;
 - в) неправильно.
2. Ваші подружні відносини приносять вам:
 - а) скоріше занепокоєння і страждання;
 - б) важко відповісти;
 - в) скоріше радість і задоволення.
3. Родичі і друзі оцінюють ваш шлюб:
 - а) як удалий;
 - б) щось середнє;
 - в) невдалий.
4. Якби ви могли, то змінили б щось у характері свого чоловіка (дружини):
 - а) багато чого;
 - б) важко сказати;
 - в) нічого.
5. Одна з проблем сучасного шлюбу полягає в тому, що все набридає, у тому числі й сексуальні стосунки:
 - а) правильно;
 - б) важко сказати;
 - в) неправильно.
6. Коли ви порівнюєте своє сімейне життя із сімейним життям друзів і знайомих, вам здається, що ви:
 - а) більш нещасливі, ніж інші;
 - б) важко сказати;
 - в) щасливіші від інших.
7. Життя без сім'ї, близької людини — надто дорога ціна за цілковиту свободу:
 - а) правильно;
 - б) важко сказати;
 - в) неправильно.
8. Ви вважаєте, що без вас життя вашого чоловіка (дружини) було б неповноцінним:
 - а) так;
 - б) важко сказати;
 - в) ні.
9. Сподівання більшості людей щодо шлюбу якоюсь мірою не справджуються

- а) правильно;
б) важко сказати;
в) неправильно.
10. Тільки безліч різних обставин заважає подумати вам про розлучення:
а) правильно;
б) важко сказати;
в) неправильно.
11. Якби повернути час, коли ви одружувалися, то вашим чоловіком (дружиною) міг би стати:
а) хто завгодно, тільки не теперішній чоловік (дружина);
б) важко сказати;
в) можливо, що саме теперішній чоловік (дружина).
12. Ви пишастесь, що така людина, як ваш чоловік (дружина), поруч з вами:
а) правильно;
б) важко сказати;
в) неправильно.
13. На жаль, недоліки вашого чоловіка (дружини) часто переважають його (її) достоїнства:
а) правильно;
б) важко сказати;
в) неправильно.
14. Основні перешкоди для щасливого подружнього життя найімовірніше криються:
а) у характері вашого чоловіка (дружини);
б) важко сказати;
в) скоріше у нас обох.
15. Почуття, з якими ви одружувалися:
а) підсилилися;
б) важко сказати;
в) ослабли.
16. Шлюб знижує творчі можливості людини:
а) правильно;
б) важко сказати;
в) неправильно.
17. Можна сказати, що ваш чоловік (дружина) має достоїнства, що компенсують його (її) недоліки:
а) так;
б) важко сказати;
в) ні.
18. На жаль, у вашому шлюбі не все гаразд з емоційною підтримкою один одного:
а) правильно;
б) важко сказати;
в) неправильно.
19. Вам здається, що ваш чоловік (дружина) часто робить дурниці, говорить невлад, недоречно жартує:
а) правильно;
б) важко сказати;
в) неправильно.
20. Життя в сім'ї, як вам здається, не залежить від вашої волі:
а) правильно;
б) важко сказати;
в) неправильно.

21. Ваші сімейні відносини не внесли в життя порядку й організованості, на які ви очікували:
- а) правильно;
 - б) важко сказати;
 - в) неправильно.
22. Помиляються ті, хто вважає, що саме в сім'ї людина найменше може розраховувати на повагу:
- а) правильно;
 - б) важко сказати;
 - в) неправильно.
23. Як правило, товариство вашого чоловіка (дружини) є для вас приємним:
- а) правильно;
 - б) важко сказати;
 - в) неправильно.
24. Щиро кажучи, у вашому подружньому житті немає і не було жодного світлого моменту:
- а) правильно;
 - б) важко сказати;
 - в) неправильно.

Ключ

1в, 2в, 3а, 4в, 5в, 6в, 7а, 8а, 9в, 10в, 11в, 12а, 13в, 14в, 15а, 16в, 17а, 18в, 19в, 20в, 21в, 22а, 23а, 24в.

Порядок підрахунку. Якщо обраний опитуваним варіант відповіді (а, б, чи в) збігається з наведеними у ключі, йому нараховується 2 бали; проміжний варіант (б) — 1 бал, якщо відповідь не збігається з наведеними у ключі — 0 балів. Потім підраховують сумарний бал. Можливий діапазон тестового бала — від 0 до 48. Високий бал свідчить про задоволеність шлюбом. При цьому за розподілом балів розрізняють такі сім'ї:

- 0—16 — абсолютно неблагополучні;
- 17—22 — неблагополучні;
- 23—26 — скоріше неблагополучні;
- 27—28 — перехідні;
- 29—32 — скоріше благополучні;
- 33—38 — благополучні;
- 39—48 — абсолютно благополучні.

**Методика «Розподіл ролей у сім'ї»
(Ю.Є.Альошина, Л.Я.Гозман, Є.М.Дубовська)**

Бланк методики

ППП (код) _____ Вік _____ Стать _____

Дата дослідження _____

Місце роботи (навчання) _____

Інструкція

Просимо Вас відповісти на пропоновані нижче питання, які стосуються деяких моментів організації Вашого сімейного життя. Всі Ваші відповіді зберігаються в таємниці.

Для кожного питання пропонується набір варіантів відповідей; виберіть, будь ласка, ту відповідь, що у більшій мірі відповідає Вашій точці зору, і на відповідному листку відзначте його хрестиком напроти відповідного питання.

Текст опитувальника розподілу ролей у сім'ї

1. Від кого з вас залежать інтереси й захоплення сім'ї?
 - А. В основному це залежить від чоловіка.
 - Б. Це більшою мірою залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
 - В. Це більшою мірою залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
 - Г. В основному це залежить від дружини.
2. Від кого з вас більшою мірою залежить настрої у сім'ї?
 - А. В основному настрої залежить від дружини.
 - Б. Більшою мірою настрої залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
 - В. Більшою мірою настрої залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
 - Г. В основному настрої залежить від чоловіка.
3. Якщо виникне необхідність, хто з вас у першу чергу знайде, де можна зайняти велику суму грошей?
 - А. Це зробить дружина.
 - Б. У першу чергу це зробить дружина, але й чоловік теж.
 - В. У першу чергу це зробить чоловік, але й дружина теж.
 - Г. Це зробить чоловік.
4. Хто у вашій сім'ї частіше запрошує в дім гостей?
 - А. Частіше запрошує чоловік.
 - Б. Зазвичай запрошує чоловік, але й дружина теж.
 - В. Зазвичай запрошує дружина, але й чоловік теж.
 - М. Частіше запрошує дружина.
5. Кого в сім'ї більше турбує затишок і зручність вашої квартири?
 - А. В основному чоловіка.
 - Б. Більшою мірою чоловіка, але й дружини теж.
 - В. Більшою мірою дружини, але й чоловіка теж.
 - Г. В основному дружини.
6. Хто з вас частіше першим цілує й обіймає іншого?
 - А. Зазвичай це робить чоловік.
 - Б. Зазвичай це робить чоловік, але й дружина теж.
 - В. Зазвичай це робить дружина, але й чоловік теж.
 - М. Зазвичай це робить дружина.
7. Хто у вашій сім'ї вирішує, які газети й журнали виписувати?
 - А. Зазвичай вирішує дружина.
 - Б. Більшою мірою це залежить від дружини, але й від чоловіка теж.

- В. Більшою мірою це залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
Г. Зазвичай вирішує чоловік.
8. Із цієї ініціативи ви частіше ходите в кіно, у театр?
А. З ініціативи чоловіка.
Б. В основному з ініціативи чоловіка, але буває, що й дружини.
В. В основному з ініціативи дружини, але буває, що й чоловіка.
Г. З ініціативи дружини.
9. Хто у вашій сім'ї грає з маленькими дітьми?
А. В основному дружина.
Б. Частіше дружина, але й чоловік теж.
В. Частіше чоловік, але й дружина теж.
Г. В основному чоловік.
10. Від кого у вашій родині залежить взаємна задоволеність інтимними відносинами?
А. В основному це залежить від чоловіка.
Б. Більшою мірою це залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
В. Більшою мірою це залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
Г. В основному це залежить від дружини.
11. Майже всі подружні пари час від часу зазнають труднощів в інтимних відносинах; як ви вважаєте, від кого це може залежати у вашій сім'ї (вільно або мимоволі) більшою мірою?
А. Частіше від чоловіка.
Б. Зазвичай від чоловіка, але й від дружини теж.
В. Зазвичай від дружини, але й від чоловіка теж.
Г. Частіше від дружини.
12. Чиї життєві принципи й правила (відношення до неправди, обов'язковість виконання обіцянок, неможливість запізнь й ін.) є визначальними у вашій родині!
А. Життєві принципи дружини.
Б. Як правило, дружини, але в деяких випадках і чоловіка.
В. Як правило, чоловіка, але в деяких випадках і дружини.
Г. Життєві принципи чоловіка.
13. Хто у вашій родині стежить за поведінкою маленьких дітей!
А. В основному це робить дружина.
Б. Частіше це робить дружина, а іноді й чоловік.
В. Частіше це робить чоловік, а іноді й дружина.
Г. В основному це робить чоловік.
14. Хто у вашій сім'ї ходить із дитиною в кіно, театр, на прогулянки й ін.?
А. В основному це робить чоловік.
Б. Частіше це робить чоловік, але й дружина теж.
В. Частіше це робить дружина, але й чоловік теж.
Г. В основному це робить дружина.
15. Хто у вашій сім'ї більшою мірою звертає увагу на самопочуття іншого?
А. Чоловік.
Б. Більшою мірою чоловік, але й дружина теж.
В. Більшою мірою дружина, але й чоловік теж.
Г. Дружина.
16. Уявіть собі таку ситуацію: в обох з вас з'явилася можливість перемістити роботу на більш високо оплачувану, але менш цікаву. Хто це зробить у першу чергу?
А. Це зробить дружина.
Б. Скоріше дружина, ніж чоловік.
В. Скоріше чоловік, ніж дружина.
Г. Це зробить чоловік.

17. Хто у вашій сім'ї займається повсякденними покупками?
- А. В основному чоловік.
 - Б. Більшою мірою чоловік, але й дружина теж.
 - В. Більшою мірою дружина, але й чоловік теж.
 - Г. В основному дружина.
18. Хто у вашій сім'ї має більше підстав ображатися на байдужість, черствість, безтактність іншого?
- А. Чоловік.
 - Б. Більшою мірою чоловік, ніж дружина.
 - В. Більшою мірою дружина, ніж чоловік.
 - Г. Дружина.
19. Якщо у вашій сім'ї виникнуть грошові труднощі, то хто – чоловік, чи жінка, займеться пошуками додаткового заробітку?
- А. Це зробить чоловік.
 - Б. У першу чергу це зробить чоловік, але й дружина прийме в цьому участь.
 - В. У першу чергу це зробить дружина, але й чоловік прийме в цьому участь.
 - Г. Це зробить дружина.
20. Хто у вашій сім'ї планує, як і де провести відпустку
- А. В основному дружина.
 - Б. Частіше дружина, але й чоловік бере участь.
 - В. Частіше чоловік, але й дружина бере участь.
 - Г. В основному чоловік.
21. Хто у вашій сім'ї викликає представників різних ремонтних служб і веде з ними переговори!
- А. В основному це робить дружина.
 - Б. Частіше це робить дружина, але іноді й чоловік.
 - В. Частіше це робить чоловік, але іноді й дружина.
 - Г. Зазичай це робить чоловік.
- Спасибі за участь

Інтерпретація результатів методики

Обробка результатів зводиться до підрахунку, у якому ступінь тієї або іншої ролі реалізується чоловіком (або дружиною).

Нижче приводиться «ключ» методики (тобто розподіл питань по конкретних сімейних ролях).

Індекси по кожній сфері підраховуються як середнє арифметичне трьох питань.

У питаннях 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 14, 15, 17, 18, 19 першому варіанту відповіді (А) приписується 1 бал, другому (Б) - 2 бали, третьому (В) - 3 бали, четвертому (Г) - 4 бали. В інших питаннях значення приписуються у зворотному порядку, тобто в питаннях 2, 3, 7, 9, 12, 13, 16, 20, 21 (А = 4 бали, Б = 3 бали, В = 2 бали, Г = 1 бал).

Підрахунок по сферах (з першої по сьому) ведеться в такий спосіб (у дужках - номери питань, на їхнє місце треба вписати кількість отриманих по даному питанню балів):

1) $(9 + 13 + 14) : 3 =$	5) $(17 + 5 + 21) : 3 =$
2) $(2 + 15 + 18) : 3 =$	6) $(10 + 6 + 11) : 3 =$
3) $(19 + 3 + 16) : 3 =$	7) $(1 + 7 + 12) : 3 =$
4) $(20 + 8 + 4) : 3 =$	

Чим вище бал, тим більшою мірою дана роль в опитуваній сім'ї реалізується дружиною, чим нижче - тим більше реалізується чоловіком. Якщо величина близька до серединного значення, то дану роль обоє реалізують приблизно рівною мірою.

Методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі (РОД)»

О. Волкової, Г. Трапезникової

За допомогою методики РОД визначають уявлення подружжя: про значущість у сімейному житті сексуальних стосунків, особистісної згуртованості чоловіка і дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного з подружжя, господарсько-побутової сфери, моральної й емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнерів (ці показники, що відбивають основні функції сім'ї, утворюють шкалу сімейних цінностей — ШСЦ); про бажаний розподіл ролей між чоловіком і дружиною при виконанні сімейних функцій (ці показники утворюють шкалу рольових очікувань і домагань — ШРОД).

Приладдя.

Два набори по 36 карток з цупкого паперу (картону). На кожну картку наносять номер і текст тверджень набору. 4 картки-класифікатори з таким написом на кожній: “Цілком згодний”, “Загалом це правильно”, “Це не зовсім так”, “Це неправильно”.

ПРОТОКОЛ

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Вік _____

Сімейний стаж _____

Кількість дітей _____

Дата проведення заняття _____

Інструкція.

Варіант відповіді “Цілком згодний” оцінюється у 3 бали, “Загалом це правильно” — 2 бали, “Це не зовсім так” — 1 бал, “Це неправильно” — 0 балів. У протоколі консультант підсумовує бали за кожним показником ШСЦ. За двома першими показниками одержані результати будуть підсумковими. Їх переносять востанню графу протоколу. Підсумкові бали інших показників обчислюють як напівсуму балів за підшкалами “Рольові очікування” і “Рольові домагання”.

Жіночий варіант

1. Настрій і самопочуття людини залежать від задоволення її сексуальних потреб.
2. Щастя у шлюбі залежить від сексуальної гармонії подружжя.
3. Сексуальні стосунки — головне у відносинах чоловіка і дружини.
4. Головне у шлюбі, щоб чоловік і дружина мали багато спільних інтересів.
5. Чоловік — це друг, що поділяє мої інтереси, думки, захоплення.
6. Чоловік — це насамперед друг, з яким можна поговорити про свої справи.
7. Найголовніша турбота чоловіка — забезпечити матеріальний добробут і побутовий комфорт сім'ї.
8. Чоловік має виконувати хатню роботу нарівні з дружиною.
9. Чоловік повинен уміти обслуговувати себе, а не чекати, що дружина візьме на себе всі турботи про нього.
10. Чоловік має ходити коло дітей не менше, ніж дружина.
11. Я хотіла б, щоб мій чоловік любив дітей.
12. Про чоловіка я роблю висновок, зважаючи на те, добрий чи поганий він батько.
13. Мені подобаються енергійні, ділові чоловіки.

14. Я дуже ціную чоловіків, які серйозно захоплені своєю справою.
15. Для мене дуже важливо, як оцінюють на роботі ділові і професійні якості мого чоловіка.
16. Чоловік повинен уміти створювати в сім'ї теплу, довірчу атмосферу.
17. Для мене головне, щоб мій чоловік добре розумів мене і сприймав такою, яка я є.
18. Чоловік — це насамперед друг, що уважно і турботливо ставиться до моїх переживань, настрою, стану.
19. Мені подобається, коли мій чоловік красиво і модно вдягнений.
20. Мені подобаються показні, високорослі чоловіки.
21. Чоловік має виглядати так, щоб на нього було приємно подивитися.
22. Найважливіша турбота жінки — щоб у сім'ї всі були доглянуті.
23. Я завжди знаю, що потрібно купити для моєї сім'ї.
24. Я збираю корисні поради господарці: як готувати смачні страви, консервувати овочі, фрукти.
25. Головну роль у вихованні дитини завжди відіграє мати.
26. Я не боюся труднощів, пов'язаних з народженням і вихованням дитини.
27. Я люблю дітей і із задоволенням займаюся з ними.
28. Я прагну посісти гідне місце в житті.
29. Я хочу стати фахівцем.
30. Я пишаюся, коли мені доручають важку і відповідальну роботу.
31. Близькі друзі часто звертаються до мене за порадою, з проханням допомогти і підтримати.
32. Оточуючі часто звертаються до мене зі своїми бідами.
33. Я завжди щиро і зі співчуттям втішаю й опікую людей, які цього потребують.
34. Мій настрій багато в чому залежить від того, як я виглядаю.
35. Я люблю красиво одягатись, носити прикраси, користуватись косметикою.
36. Я надаю великого значення своєму зовнішньому вигляду.

Чоловічий варіант

1. Настрій і самопочуття людини залежать від задоволення її сексуальних потреб.
2. Щастя у шлюбі залежить від сексуальної гармонії подружжя.
3. Сексуальні стосунки — головне у відносинах чоловіка і дружини.
4. Головне у шлюбі, щоб у чоловіка і дружини було багато спільних інтересів.
5. Дружина — це друг, що поділяє мої інтереси, думки, захоплення.
6. Дружина — це насамперед друг, з яким можна поговорити про свої справи.
7. Найголовніша турбота дружини — годувати і доглядати всіх у сім'ї.
8. Жінка може впасти в мої очі, якщо вона добра господиня.
9. Жінка може пишатися собою, якщо вона хороша господиня.
10. Я хотів би, щоб моя дружина любила дітей.
11. Жінка, яка вважає за обтяжливе бути матір'ю, є неповноцінною.
12. Для мене головне в жінці, щоб вона була доброю матір'ю моїм дітям.
13. Мені подобаються ділові й енергійні жінки.
14. Я дуже ціную жінок, які серйозно захоплені своєю справою.
15. Для мене дуже важливо, як оцінюють на роботі ділові і професійні якості моєї дружини.
16. Дружина повинна насамперед створювати і підтримувати теплу, довірчу атмосферу в сім'ї.
17. Для мене головне, щоб моя дружина добре розуміла мене і сприймала таким, який я є.
18. Дружина — це насамперед друг, який уважно і турботливо ставиться до моїх переживань, настрою, стану.

19. Мені дуже подобається, коли моя дружина красиво і модно вдягнена.
20. Я дуже ціную жінок, що вміють красиво вдягатися.
21. Жінка має виглядати так, щоб на неї звертали увагу.
22. Я завжди знаю, що потрібно купити для моєї сім'ї.
23. Я люблю господарювати.
24. Я можу робити ремонт квартири, лагодити побутову техніку
25. Діти люблять грати зі мною, охоче спілкуються.
26. Я дуже люблю дітей і вмію з ними займатися.
27. Я брав би активну участь у вихованні своєї дитини, навіть якби ми з дружиною вирішили розлучитися.
28. Я прагну посісти гідне місце в житті.
29. Я хочу стати фахівцем.
30. Я пишаюся,коли мені доручають важку і відповідальну роботу.
31. Близькі і друзі часто звертаються до мене за порадою, з проханням допомогти і підтримати.
32. Оточуючі часто звертаються до мене зі своїми бідами.
33. Я завжди щиро і зі співчуттям втішаю й опікую людей, які цього потребують.
34. Мій настрій багато в чому залежить від того, як я виглядаю.
35. Я намагаюся вдягати те, що мені личить.
36. Я прискіпливо ставлюсь до крою костюма, фасону сорочок, кольору краватки

СХЕМАТИЧНА ПРОГРАМА ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ

Заняття 1. Перші спогади усвідомлення себе дівчинкою чи хлопчиком

МЕТА: Дати можливість з власного досвіду переконатися в тому, що процес гендерної соціалізації починається дуже рано.

ОПИС ВПРАВИ: 20 – 30 хвилин.

Кожна сімейна пара утворює окрему групу. Попросіть згадати кожного конкретний випадок і вік, коли вони вперше відчували себе дівчинкою чи хлопчиком.

Запишіть на аркушах (окремо для чоловіків і жінок) ліворуч сам випадок, справа – сферу, в якій це трапилося. У випадку, коли комусь буде важко визначити це для себе, ставте на аркуші межу. Запитайте, які почуття викликала робота в групах і подальше складання списку. Чи були комфортними для вас спогади? Для чого ми робили цю вправу? Запитайте, коли легше жилося – до чи після усвідомлення себе особистістю певної статі? Зробіть висновки – соціалізація починається дуже рано, навіть у тому випадку, якщо ми цього не усвідомлюємо.

Заняття 2. Чим ми відрізняємося – чоловіки і жінки.

МЕТА: Допомогти в усвідомленні того, що є відмінності такі, які притаманні всім жінкам і чоловікам чи всім дівчаткам і хлопчикам (стать), і такі, які можуть належати як тим, так і іншим (гендерні).

ОПИС ВПРАВИ: 15 - 20 хвилин

Поділіть аркуш паперу на дві графи: в одній напишіть якості, притаманні жінкам, в іншій – чоловікам. Обговоріть разом – які з перерахованих якостей належать завжди і тільки жінкам або чоловікам. Підведіть групу до висновку, що тільки фізіологічні відмінності мають стійку приналежність до статевої групи. Дайте поняття «гендеру». «Гендер відноситься до соціально придбаному поведінки і очікуванням, які асоціюються з двома статями. Тому в той час як чоловічий і жіночий гендер – це факти біологічні, ставати жінкою або ставати чоловіком – процес культуральний. Подібно расі і класу, гендер – категорія соціальна, яка виникає в більшій різноманітності нашого життя і направляє наші суспільні відносини з іншими людьми. Соціологи розрізняють стать і гендер для того, щоб зосередити увагу на тому, що гендер – феномен культури, а не біології.

Заняття 3. Чому ми відрізняємося – чоловіки і жінки?

МЕТА: Дати можливість поступово наблизитися до складних понять гендеру.

ОПИС ВПРАВИ: 15 хвилин

Методом «мозкового штурму» - складіть перелік причин, внаслідок яких жінки і чоловіки різні (природа, виховання, культура, економічні умови і т.д.). Обговоріть у групі: відмінність – це добре чи погано на що впливає в нашому житті те, що ми різні, коли нам допомагає, а коли заважає наше деяка відмінність.

Заняття 4. Що з цього впливає – проблема гендерних стереотипів

МЕТА: Допомогти зрозуміти глибину вкорінення гендерних стереотипів в наше повсякденне життя.

ОПИС ВПРАВИ: 20 – 30 хвилин.

Обговоріть у групі: що можна зробити в деяких випадках, коли відмінності заважають нам більш повно себе реалізувати. Дайте поняття стереотипів.

Стереотип – це узагальнення, при якому риси і характеристики, властиві частини групи (необов'язково більшої частини), поширюються на всю групу в цілому. Розрізняють расові, національні, гендерні стереотипи. Попросіть навести приклад кожного виду стереотипів. Обговоріть у групі: чи існують необразливі стереотипи? чи може стереотип сам по собі нівелювати нашу особистість, різноманітність, неповторність? Обговоріть у групі: як подолати стереотипи. Зауваження тренеру:

Потрібно нагадати важливість ненасильницького дискурсу – ми проти того, щоб стереотипи «ламати», так як це революційний шлях, який дуже небезпечний, зокрема, в тому, що революція намагається, зламавши старі стереотипи, створити нові. Поступово змінюючи і долаючи стереотипи, в першу чергу, у власній свідомості, ми можемо досягти набагато більше, хоча, безумовно, цей шлях довший і не завжди зовні помітний. Поговоріть про перший крок – РОЗПОЧАТИ З СЕБЕ. Запропонуйте розповісти або написати на цьому занятті або на наступних свою історію «Перший крок».

Заняття 5. Фотографія домашнього дня

МЕТА: Визначити, базуючись на особистому досвіді, реальний розподіл праці на продуктивний, репродуктивний і громадський.

ОПИС ВПРАВИ: 30 - 40 хвилин

Скласти «фотографію домашнього дня» за такою схемою час / члени сім'ї мама тато донька, 12 років бабуся 7:00 – 7:30 і так до 23:00 – 23:30 . Фотографія складається із життя конкретної сім'ї. Якщо сім'я «дається», то запропонуйте різні типи сімей (різною кількістю дітей і без них, з бабусями і дідусями і без них, неповні сім'ї тощо). Зробіть підрахунки, скільки приблизно часу витрачають кожен і кожна з членів сім'ї на різні види праці та відпочинку. Зробіть висновки про розподіл праці між членами сім'ї і в кожного і кожної з членів за видами праці. Обговоріть у групі: що можна зробити, щоб подолати існуючий дисбаланс.

Заняття 6. Досвід дискримінації

МЕТА: Наповнити слово «дискримінація» живим реальним змістом з повсякденного життя.

ОПИС ВПРАВИ: 25 - 30 хвилин

Методом неструктурованого мозкового штурму опитаєте групу, що вона розуміє під терміном «дискримінація» (порушення прав на підставі якогось одного ознаки, наприклад, статі).

Заняття 7. Як досягти рівності

МЕТА: Визначити конкретні заходи, з допомогою яких можна досягти рівності в суспільстві.

ОПИС ВПРАВИ: 30 - 45 хвилин

Поділіть групу на маленькі групи по 4 – 6 чоловік у кожній. Попросіть присутніх уявити, що кожна група – це міні - парламент, який одночасно наділений і виконавськими функціями, і можливістю практично впливати на ситуацію в країні (можна це порівняти і з колективною «добрим королем» або «доброї королевою»). Роздайте кожному члену групи по кілька пропозицій, заздалегідь зафарбованих ліворуч у відповідний колір і розрізаних по одному положенню. Видайте кожній групі за великим аркушу паперу, розділеному на три частини, перша колонка – потрібно обов'язково, друга – може бути, може не бути, третя необов'язково. Попросіть кожну учасницю або кожного учасника мовчки розкласти отримані положення за пріоритетами. Далі, також мовчки, кожна учасниця і кожен учасник дивляться, на яке місце поклали отримані положення (їх можна назвати листами виборців з пропозиціями) інші учасники та учасниці групи і, якщо не погоджуються з місцем, на якому ці положення знаходяться, перевертають положення текстом вниз (перевертати можна тільки один раз). Для обговорення важливості (тобто і черговості заходів) кожна група вибирає спікера. Спікер бере по черзі перевернені положення, читає їх і питає: «Хто поклав це в цю колонку? Хто перевернув його?». Спочатку місце розташування обґрунтовує та людина, яка його склав у ту чи іншу колонку, потім – той, що перевернув. Після цього група теж приєднується до обговорення, намагаючись досягти згоди. Поясніть, що група може не тільки змінити місце знаходження пропозиції, але і переформулювати його на власний смак. Поверніться до обговорення у великій групі, розглянувши, в першу чергу, ті положення, які викликали розбіжності в групах.

Попросіть присутніх сказати, чому положення відзначені різними кольорами, і пояснити, якщо група не зможе визначитися.

Підведіть підсумки.

Заняття 8. Гра «Подружній конфлікт»

МЕТА: Ознайомити подружні пари з одним із варіантів подружніх конфліктів, визначити їх види і спробувати знайти можливі варіанти вирішення подружніх конфліктів такого типу.

Пропоновані ролі учасників гри: Чоловік – працівник бюджетної сфери, змушений постійно шукати додатковий заробіток, так як основної зарплати на утримання сім'ї не вистачає. Дружина – також працівниця бюджетної сфери, вимушена постійно відпрошуватися з роботи, так як в основному їй одній доводиться вести все домашнє господарство: прати, готувати, ходити за покупками, відводити і приводити двох дітей в дитячий сад і т.д.

Ігрова ситуація. Чоловік приходить пізніше звичайного додому. Сьогодні він закінчив чергову «ліву» роботу і отримав за неї гроші. Він у гарному настрої і злегка напідпитку. Дружина втомилася і ображена на чоловіка. Виникає конфлікт. Дружина звинувачує чоловіка в тому, що він зовсім не думає про сім'ю, що у нього своє особисте життя, а вона за своїми сімейними турботами нічого хорошого в цьому житті і не бачить. Чоловік виправдовує свої часті затримки і на роботі тим, що прагне більше заробляти грошей саме для сім'ї. Взаємні звинувачення набувають явно емоційне забарвлення.

Порядок проведення гри. На першому етапі гри, кожен з «подружжя» грає відповідно роль чоловіка і дружини, виправдовуючи свої дії, що передували конфлікту. На другому етапі кожен з «подружжя» письмово викладає свої варіанти вирішення конфліктної ситуації. На заключному етапі обидва «дружина» знаходять єдине взаємоприйнятне рішення конфлікту і детально його описують. Необхідно також визначити тип подружнього конфлікту, причини його виникнення та інші можливі варіанти вирішення даного конфлікту.

Заняття 9. АЙСБЕРГ

МЕТА: Розуміти і наочно представляти суть конфліктів, відкриваючи проблему.

ОПИС ВПРАВИ: 10–15 хвилин

Намалюйте на великому аркуші малюнок, на якому зображений айсберг в співвідношенні надводної та підводної частин як 1 до 10. Попросіть присутніх за допомогою мозкового штурму назвати головні характеристики айсберга. Запитайте, як можна уникнути небезпеки зіткнення з підводною частиною. Чи можна порівняти айсберг з конфліктом? Чи можна, «знижуючи рівень води», допомогти вирішити проблему? Переформулювання – це зниження рівня води. Запропоновані шляхи уникнення небезпеки можна порівняти з методами вирішення конфліктів. Поговоріть про ефективність кожного. Не відкидайте запропоновані методи, а намагайтеся пристосувати їх і побачити, як вони можуть бути використані. Попросіть знайти асоціації з життєвих ситуацій. Зокрема, пропозиції прив'язати айсберг і тягнути за собою його все життя є дуже схожими на ситуації, пов'язані з сімейними проблемами, - часто люди «тягнуть» їх за собою все життя.

Заняття 10. КРОК ЗА КРОКОМ до успішного спілкування (ЕТАПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОНФЛІКТІВ)

МЕТА: Дати схему поетапного вирішення конфлікту.

Зауваження тренеру:

Цей метод має кращі результати при вирішенні ситуацій, пов'язаних з незадоволенням деяких реальних значущих потреб, а не з філософськими або ціннісними відмінностями. Його не можна вважати панацеєю, яка зараз же може вирішити конфлікт, але його застосування може істотно прояснити проблему, а з часом і вирішити її. Для вирішення конфліктів дуже важливо, щоб сторони дотримувалися

певних правил: намагалися вирішити проблему не кривдили один одного словами і діями не переривали один одного намагалися вирішити проблему. Підкресліть також те, що: слід відокремити людину від проблеми зосередьтеся на інтересах, а не на позиціях шукайте шляхи до загального виграшу використовуйте об'єктивні критерії. І нарешті, не забувайте слів Махатми Ганді: «На гіркому досвіді я освоїв найвищий урок: вміння утримувати свій гнів, і як акумульоване тепло перетворюється в енергію, так і наш контрольований гнів може перетворитися на таку силу, яка може вплинути на світ».

ОПИС ВПРАВИ: 5 – 10 хвилин. Попросіть групу самій назвати етапи, якими ми рухалися до вирішення конфліктів. Згадуючи вправи, називаємо мета кожного. Етапність вирішення конфлікту залежить часто від конкретної ситуації. Один із шляхів можна описати за допомогою таких етапів:

- Сформулюйте проблему з позиції потреб кожної сторони конфлікту.
- Переформулюйте її так, щоб можна було врахувати потреби обох сторін одночасно.
- За допомогою мозкового штурму отримаєте альтернативні рішення.
 - Оцініть рішення.
 - Виберіть найкраще, саме підходяще для всіх рішення.
 - Зафіксуйте рішення конфлікту (потисніть руки).

Домовтеся, що пізніше учасники повідомлять про застосування цієї техніки на практиці.

ЗАКОН УКРАЇНИ**ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ**

Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Розділ І.**ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ****Стаття 1. Визначення термінів**

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі;

рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків;

дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків;

позитивні дії - спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України;

сексуальні домагання - дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування;

гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства;

гендерно-правова експертиза – аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стаття 2.**Законодавство з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків**

Законодавство з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків складається з Конституції України, цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, то застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 3.**Основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків**

Державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на:

утвердження гендерної рівності;

недопущення дискримінації за ознакою статі;

застосування позитивних дій;

забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень;

забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків;

підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства;

виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері;

захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Стаття 4.**Гендерно-правова експертиза**

Чинне законодавство підлягає гендерно-правовій експертизі. У разі встановлення невідповідності нормативно-правового акта принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків висновок гендерно-правової експертизи надсилається до органу, який прийняв такий нормативно-правовий акт.

Розроблення проектів нормативно-правових актів здійснюється з обов'язковим урахуванням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Проекти нормативно-правових актів підлягають гендерно-правовій експертизі. Висновок гендерно-правової експертизи є обов'язковою складовою пакета документів, що подаються разом з проектом нормативно-правового акта до розгляду.

Порядок проведення гендерно-правової експертизи визначає Кабінет Міністрів України.

Стаття 5.

Відображення органами державної статистики показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства

Центральний орган виконавчої влади в галузі статистики забезпечує збирання, опрацювання, аналіз, поширення, збереження, захист та використання статистичних даних щодо показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, групуючи їх за статтями.

Статистичні дані, зазначені в частині першій цієї статті, є невід'ємною складовою державної статистичної звітності.

Стаття 6.

Заборона дискримінації за ознакою статі

Дискримінація за ознакою статі забороняється.

Не вважаються дискримінацією за ознакою статі:

- спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини;
- обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом;
- різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом;
- особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я;
- позитивні дії.

Розділ II.

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ

Стаття 7.

Органи, установи та організації, наділені повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Органами, установами та організаціями, наділеними повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, є:

- Верховна Рада України;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- Кабінет Міністрів України;
- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, визначені в їх складі уповноважені особи (координатори) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- об'єднання громадян.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, організації та установи, об'єднання громадян сприяють збалансованому представництву статей в управлінні та прийнятті рішень. Для досягнення мети цього Закону у своїй діяльності вони можуть застосовувати позитивні дії.

Стаття 8.

Повноваження Верховної Ради України у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

- Верховна Рада України:
- визначає основні засади гендерної політики держави;
- застосовує у законодавчій діяльності принцип забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

у межах, передбачених Конституцією України, здійснює парламентський контроль за виконанням законодавчих актів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стаття 9.

Повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини:

у рамках здійснення контролю за додержанням прав та свобод людини і громадянина здійснює контроль за дотриманням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

розглядає скарги на випадки дискримінації за ознакою статі;

у щорічній доповіді висвітлює питання дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стаття 10.

Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Кабінет Міністрів України:

забезпечує проведення єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;

приймає Національний план дій щодо впровадження гендерної рівності та забезпечує його виконання;

розробляє і реалізовує державні цільові програми щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади щодо забезпечення гендерної рівності;

організовує підготовку державної доповіді про виконання в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;

враховує принцип гендерної рівності при прийнятті нормативно-правових актів;

затверджує порядок проведення гендерно-правової експертизи;

здійснює інші повноваження у цій сфері, передбачені законодавством України.

Стаття 11.

Повноваження спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків:

бере участь у формуванні та реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

здійснює координацію заходів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, спрямованих на впровадження гендерної рівності;

проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу в засобах масової інформації, організовує проведення просвітницьких заходів з питань забезпечення гендерної рівності.

здійснює розроблення заходів, спрямованих на реалізацію забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;

формує Національний план дій щодо впровадження гендерної рівності;

здійснює контроль за дотриманням гендерної рівності при вирішенні кадрових питань у центральних та місцевих органах виконавчої влади;

організовує навчання державних службовців з питань реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

разом з іншими центральними органами виконавчої влади здійснює підготовку науково обґрунтованих пропозицій з питань забезпечення гендерної рівності;

здійснює організацію наукових і експертних досліджень з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

вносить пропозиції щодо застосування позитивних дій та їх припинення;

здійснює моніторинг та узагальнює результати забезпечення рівних прав та можливостей в різних сферах життєдіяльності;

узагальнює виконання державних програм з питань гендерної рівності;

розглядає звернення громадян з питань дискримінації за ознакою статі;

веде облік та узагальнює випадки дискримінації за ознакою статі та вносить пропозиції щодо їх усунення;

здійснює співпрацю з міжнародними організаціями, відповідними органами зарубіжних країн з питань статусу жінок та дотримання міжнародних стандартів рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стаття 12.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції: забезпечують надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей;

здійснюють виконання загальнодержавних та регіональних програм з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

створюють умови для поєднання жінками і чоловіками професійних і сімейних обов'язків;

забезпечують доступні соціально-побутові послуги, включаючи догляд за малолітніми дітьми, організацію дошкільного виховання та забезпечення дитячого дозвілля;

провадять просвітницьку діяльність з питань гендерної рівності;

співпрацюють з об'єднаннями громадян щодо забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків;

подають пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

сприяють науковим розробкам у сфері гендерних досліджень;

дотримуються принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у своїй діяльності;

здійснюють позитивні дії.

В органах виконавчої влади визначається уповноважена особа (координатор) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Виконання обов'язків уповноваженої особи (координатора) покладається на одного із заступників міністра, заступника керівника іншого органу виконавчої влади.

Органи виконавчої влади можуть утворювати консультативно-дорадчі органи, призначати радників з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

За рішенням відповідної місцевої ради у складі виконавчого органу відповідної ради може визначатись уповноважена особа (координатор) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стаття 13.

Повноваження уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування

Уповноважені особи (координатори), на яких покладено функції щодо забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, у межах своїх повноважень організують роботу відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямі:

урахування принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у відповідній сфері діяльності;

проведення аналізу стану забезпечення гендерної рівності та вивчення доцільності застосування позитивних дій з метою подолання асиметрії, дисбалансу, що мають місце на відповідній території чи в галузі;

співробітництва з об'єднаннями громадян, узагальнення інформації, яка надходить від них щодо моніторингу стану дотримання рівності жінок і чоловіків, та спільного вироблення шляхів усунення дискримінації за ознакою статі;

здійснення постійної інформаційно-пропагандистської діяльності щодо ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі;

вжиття заходів, спрямованих на формування гендерної культури населення;

організації прийому громадян з питань дискримінації за ознакою статі;

розгляду та аналізу звернень громадян з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, вивчення причин, що їх зумовлюють;

навчання працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань гендерної проблематики;

вжиття заходів щодо усунення проявів дискримінації за ознакою статі.

Стаття 14.***Права об'єднань громадян у забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків***

Об'єднання громадян можуть:

- брати участь у розробці рішень, що приймаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з питань гендерної рівності;
- брати участь у реалізації загальнодержавних та регіональних програм;
- делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів, що створюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування;
- проводити моніторинг з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- здійснювати іншу діяльність відповідно до свого статуту та законодавства України щодо забезпечення гендерної рівності.

Розділ III.**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ
У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ****Стаття 15.*****Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі***

Рівні виборчі права та можливості жінок і чоловіків забезпечуються законодавством України.

Політичні партії, виборчі блоки під час висунення кандидатів у народні депутати України в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі передбачають представництво жінок і чоловіків у відповідних виборчих списках.

Контроль за цією вимогою здійснюють виборчі комісії.

Стаття 16.***Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування***

Призначення на державну службу та службу в органи місцевого самоврядування здійснюється з дотриманням представництва кандидатур кожної статі.

Дискримінація за ознакою статі при прийнятті на державну службу та службу в органи місцевого самоврядування і під час її проходження забороняється.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити рівний доступ громадян до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування відповідно до кваліфікації і професійної підготовки незалежно від статі претендента.

Формування кадрового резерву для заміщення посад державних службовців і посад в органах місцевого самоврядування, просування їх по службі здійснюється із забезпеченням рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків.

Дозволяється застосування позитивних дій з метою досягнення збалансованого представництва жінок і чоловіків на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування з урахуванням категорій посад службовців.

Розділ IV.**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ
У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ****Стаття 17.*****Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у праці та одержанні винагороди за неї***

Жінкам і чоловікам забезпечуються рівні права та можливості у працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці.

Роботодавець зобов'язаний:

- створювати умови праці, які дозволяють б жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі;
- забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками;
- здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці;
- вживати заходів щодо створення безпечних для життя і здоров'я умов праці;
- вживати заходів щодо унеможливлення випадків сексуальних домагань.

Роботодавцям забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги, даючи перевагу одній із статей, вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей.

Роботодавці можуть здійснювати позитивні дії, спрямовані на досягнення збалансованого співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, а також серед різних категорій працівників.

Стаття 18.

Забезпечення рівних можливостей під час укладання колективних договорів та угод

У разі колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин (генеральна угода, регіональні та галузеві угоди, колективні договори) угоди (договори) мають включати положення, що забезпечують рівні права та можливості жінок і чоловіків, із зазначенням строків реалізації відповідних положень.

При цьому колективні угоди (договори) мають передбачати:

покладання обов'язків уповноваженого з гендерних питань – радника керівника підприємства установи та організації, їх структурних підрозділів на одного з працівників на громадських засадах;

комплектування кадрами і просування працівників по роботі з дотриманням принципу надання переваги особі тієї статі, щодо якої в них існує дисбаланс;

усунення нерівності за її наявності в оплаті праці жінок і чоловіків як у різних галузях господарства, так і в одній галузі на базі загального соціального нормативу оплати праці в бюджетній та інших сферах, а також на основі професійної підготовки (перепідготовки) кадрів.

Стаття 19.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері підприємництва

Держава забезпечує жінкам і чоловікам рівні права та можливості у здійсненні підприємницької діяльності.

На державному та регіональному рівнях з урахуванням статистичних показників можуть здійснюватися позитивні дії для усунення дисбалансу в підприємницькій діяльності жінок і чоловіків шляхом заохочення підприємницької діяльності, надання пільгових кредитів, проведення бізнес-тренінгів та інших заходів.

Стаття 20.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері соціального захисту

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації рівною мірою враховують інтереси жінок і чоловіків під час здійснення заходів щодо їх соціального захисту.

Погіршення становища осіб будь-якої статі в разі застосування системи соціального страхування, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги є неприпустимим.

Розділ V.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У СФЕРІ ОСВІТИ

Стаття 21.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у здобутті освіти та професійній підготовці

Держава забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків у здобутті освіти.

Навчальні заклади забезпечують:

рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, позик студентам;

підготовку та видання підручників, навчальних посібників, вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка;

виховання культури гендерної рівності, рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків.

Центральний орган виконавчої влади з питань освіти і науки забезпечує проведення експертизи навчальних програм, підручників та навчальних посібників для навчальних закладів щодо відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

До навчальних програм вищих навчальних закладів, курсів перепідготовки кадрів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей

жінок і чоловіків, та факультативне вивчення правових засад гендерної рівності на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства.

Розділ VI.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ

Стаття 22.

Оскарження дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань

Особа, яка вважає, що стосовно неї було застосовано дискримінацію за ознакою статі чи вона стала об'єктом сексуальних домагань, має право звернутися зі скаргою до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, правоохоронних органів держави та суду.

Особи будь-якої статі або групи осіб мають право надсилати повідомлення про порушення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у разі, якщо вичерпані внутрішні засоби правового захисту або якщо застосування таких засобів захисту не виправдано затягується.

Стаття 23.

Відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих унаслідок дискримінації за ознакою статі чи сексуальних домагань

Особа має право на відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих їй унаслідок дискримінації за ознакою статі чи сексуальних домагань. Моральна шкода відшкодовується незалежно від матеріальних збитків, які підлягають відшкодуванню, та не пов'язана з їх розміром.

Порядок відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих унаслідок дискримінації за ознакою статі чи сексуальних домагань, визначається законом.

Стаття 24.

Відповідальність за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Особи, винні в порушенні вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом.